

правознавство». 2024. № 6. С. 238–242. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.37>.

4. Про визнання таким, що втратив чинність, Закону України "Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією російської федерації проти України" : Закон України від 16 квіт. 2025 р. № 4362-IX. *Голос України*. 2025. 1 трав. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4362-20#Text> (дата звернення: 20.05.2026).

ОВЕРКОВСЬКА Тетяна,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічно-правових дисциплін
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

ПРАВО НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Конституції України у статті 50 закріпила право кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. При цьому, кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена [1].

Основними ознаками права громадян на безпечне довкілля в юридичній літературі виокремлюються наступні: «1) право проживання в навколишньому середовищі, безпечному для здоров'я і життя людини; 2) право вимагати усунення різних перешкод при здійсненні цього права у встановленому законодавством порядку; 3) право на звернення у відповідні органи за захистом порушеного права з метою його поновлення (відновлення); 4) здійснення захисту порушеного права шляхом установлення державою певних правових гарантій» [2, с. 610]. Відтак – право на безпечне для життя і здоров'я довкілля

доречно розглядати як юридично забезпечену можливість проживати в навколишньому середовищі, що не становить загрози заподіяння шкоди здоров'ю і життю людини.

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» у ст. 50 встановлює, що безпечним є такий стан навколишнього природного середовища, «при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей» [3]. Таким чином, критерієм безпечного стану довкілля слід вважати відсутність небезпеки.

Варто зауважити, для того щоб навколишнє середовище було безпечним для людини, його стан має відповідати певним юридичним критеріям. Зокрема, такими критеріями можуть бути екологічні, санітарно-протиепідемічні та інші норми, нормативи, правила, заборони тощо. Так, ст. 33 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», встановлює такі екологічні нормативи *як юридичні критерії екологічної безпеки*: 1) що встановлюють гранично допустимі викиди та скиди у навколишнє природне середовище забруднюючих хімічних речовин; 2) що встановлюють рівні допустимого шкідливого впливу на довкілля фізичних та біологічних факторів; 3) нормативи для спалювальних установок, установок спалювання відходів, установок сумісного спалювання відходів, установок та видів діяльності, в яких застосовуються органічні розчинники тощо, що розробляються та затверджуються на основі актів законодавства Європейського Союзу.

Зазначимо, що із початком повномасштабного військового вторгнення на територію України, російська федерація, окрім спричинення людських втрат і значних руйнувань, продовжує завдавати значних збитків природному довкіл्लю.

Воєнні дії спричиняють забруднення ґрунтів, вод, атмосферного повітря через вибухи, пожежі та викиди від військової техніки, створюючи значні екологічні проблеми в Україні. Так, у зоні бойових дій та окупації опинилися численні об'єкти природного надбання: 3 біосферні заповідники; 14 природних

заповідників; 19 національних природних парків; десятки регіональних ландшафтних парків, ботанічних садів, дендрологічних парків тощо. Воєнні дії спричиняють забруднення ґрунтів, вод і повітря через вибухи, пожежі та викиди від військової техніки, створюючи значні екологічні проблеми в Україні. Заповідні зони стають небезпечними через міни та боєприпаси, окупанти знищують ліси, що порушує екосистемний баланс. Також бойові дії спричиняють масові займання лісів і степів, що веде до втрати унікальних природних територій [4].

Отже, як видається, конституційне право громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля в умовах воєнного стану потребує подальшої оптимізації інституційно-правових складових забезпечення екологічної безпеки, а також повоєнною відбудовою України.

План відновлення України визначає Національні програми для досягнення ключових результатів, однією із яких є програма «Відбудова чистого та захищеного середовища», яка передбачає: 1) оцінка шкоди і збитків довкіллю та потреб на відновлення довкілля внаслідок російської збройної агресії; 2) здійснення технічного аудиту та інвентаризації джерел забруднення земель, включення пріоритетних заходів з очищення земель; 3) відновлення інфраструктури державної системи моніторингу атмосферного повітря, що постраждала внаслідок воєнних дій; 4) відновлення пошкоджених та зруйнованих об'єктів поводження з відходами, а також розбудова нових об'єктів для остаточного видалення неперероблених відходів; 5) відновлення та модернізація національної гідрометеорологічної служби України; 6) відновлення та налагодження гідротехнічних об'єктів і споруд, що використовуються для задоволення потреб населення і галузей економіки у водних ресурсах; 7) відновлення територій пошкоджених під час бойових дій та розширення екологічної мережі тощо [5]. Вважаємо, що обставини, спричинені повномасштабним вторгненням на територію України, зумовлюють необхідність

відшкодування збитків, заподіяних природним ресурсам, а також відновлення стану довкілля, сприятливого для забезпечення права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля, зважаючи на потреби повоєнного відновлення, стратегічною ціллю якого є – чисте та безпечне довкілля.

Указом Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019 року № 722/2019 були визначені цілі сталого розвитку, серед яких, з *точки зору безпечного для життя і здоров'я довкілля*, проголошено: 1) подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства; 2) забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці; 3) вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками; 4) захист та відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення і повернення назад (розвертання) процесу деградації земель та зупинка процесу втрати біорізноманіття та інші [6].

Враховуючи викладене, констатуємо, що забезпечення права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля охоплює наступні складові: 1) охорона природи, раціональне використання і відтворення природних ресурсів, досягнення гармонійної взаємодії людини, суспільства і природи; 2) захист людини і природи від негативного впливу виробничо-господарської та іншої діяльності юридичних і фізичних осіб; 3) право на вільний доступ, вільне одержання, використання, поширення і збереження інформації про стан навколишнього середовища (екологічної інформації), крім випадків, визначених законодавством; 4) забезпечення населення необхідним відповідним життєвим рівнем, включаючи їжу, одяг, житло, медичне і соціальне обслуговування і забезпечення; 5) екологічно безпечні умови праці, проживання, навчання; 6) в інтересах збереження генофонду держава здійснює комплекс заходів, спрямованих на усунення факторів, що негативно впливають на генетичний

апарат людини (ГМО, заборона медичного втручання, що може привести до розкладу генетичного апарату людини); 7) досягнення стратегічних цілей повоєнного відновлення та інші.

Отже, право на безпечне для життя і здоров'я довкілля є конституційним правом громадян України, належить до основних природних прав та притаманне людині з моменту її народження.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Харків : Право, 2016. Т.14 : Екологічне право / редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2018. 776 с.

3. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.

4. Стан екології України під час війни: нові виклики перед суспільством. URL: <https://abiznes.com.ua/stan-ekolohii-ukrainy-pid-chas-viyny-novi-vyklyky-pered-suspilstvom-1725/> (дата звернення 14.05.2026)

5. План відновлення України. URL : <https://recovery.gov.ua/project/program/re-build-clean-and-safe-environment> (дата звернення: 14.05.2026)

6. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722/2019. *Офіційний вісник України*. 2019. № 79. Ст. 2712.